

YOSH OILALARDA TABIATGA MUNOSABATNING GENDER XUSUSIYATLARI: AFFEKTIV VA KOGNITIV USTUVORLIKLAR TAHLILI

*Oila va gender ilmiy tadqiqot instituti 2-kurs tayanch doktoranti,
TMC insituti Pedagogika va psixologiya kafedrasi o'qituvchisi*

Yusupova Muhabbatxon Abdullajon qizi

+998887588822

muhabbatxonyusupova3@gmail.com

Annotatsiya: Yosh oilalar hayotining dastlabki bosqichlarida turmush tarzi, o'zaro munosabatlar va turli qadriyatlar shakllanadi. Bu jarayonda er-xotin o'rtasida ko'plab ijtimoiy va psixologik holatlar yuzaga chiqadi. Jumladan, tabiatga munosabatda ham gender xususiyatlari hamisha namoyon bo'ladi. Ekologik ong va madaniyat darajasining shakllanishida, tabiiy resurslardan foydalangan holatda va ekologik muhitga nisbatan javobgarlik sezish ham turli gender rollari ta'sirida o'z ifodasini topadi. Gender omili axloqiy, ijtimoiy va psixologik yondashuvlar orqali yosh oilalarning tabiatga munosabatlarida muayyan farqlarni yuzaga chiqaradi.

Kalit so'zlar: yosh oilalar, gender xususiyatlari, tabiatga munosabat, affektiv ustuvorlik, kognitiv ustuvorlik, ekologik ong, ekologik madaniyat, mas'uliyat, psixologik farqlar, oilaviy qadriyatlar.

Erkaklar va ayollar hayotning turli jabhalarida har xil psixologik va ijtimoiy ustuvorliklarga ega bo'ladilar. Bu jarayonda affektiv va kognitiv mexanizmlar orqali tabiatni qabul qilish, undan foydalanish va unga nisbatan munosabat shakllanadi. Affektiv ustuvorliklar his-tuyg'ular, kayfiyat va emotsional qadriyatlar orqali ko'proq namoyon bo'lsa, kognitiv ustuvorliklar bilish, anglash, ekologik bilimlar va munosabatlar asosida shakllanadi. Yosh oilalarning tabiatga munosabatida aynan shu ikki asosiy ustuvorlik muhim o'rin tutadi. Affektiv ustuvorliklar ko'proq oilada ayollar tomonidan namoyon bo'ladi. Ular tabiatga

nisbatan diqqat, g'amxo'rlik, ehtiyotkorlik va mehribonlikni kuchli his etadilar. Yangi oiladagi ayollar, asosan, yashash muhiti tozaligiga, havo va suvning sifati, o'simlik va hayvonot dunyosi holati kabi masalalarga ko'proq e'tibor qaratadilar. Ularning tabiatga bo'lgan muhabbati va ekotizimga ta'sir qiluvchi harakatlarga tanqidiy qarashi oilaning kundalik faoliyatida ham o'z ifodasini topadi. O'z navbatida, kognitiv ustuvorliklar esa erkaklarda ko'proq kuzatiladi. Ular tabiatga nisbatan amaliy va ratsional yondashuvni tanlaydilar. Yangicha texnologiyalarni joriy etish, ekologik muammolarni hal etishda aniq bilim va ma'lumotlarga asoslanish ko'proq erkaklarning kognitiv ustuvorligini ko'rsatadi [1].

Yosh oilalarda ushbu ikki ustuvorlikning birgalikda yoki nomutanosib ravishda namoyon bo'lishi hayotga bo'lgan qarashlarning, ekologik madaniyat va eko-ongning rivojlanishiga ta'sir qiladi. Affektiv ustuvorliklar asosida shakllangan munosabatlarda tabiatga nisbatan ehtiyotkorlik, uni asrash, muhofazalash hamda barqaror yashash tamoyillariga rioya qilish kuchliroq bo'lsa, kognitiv ustuvorliklar ostida esa ishlab chiqarish, texnologik yangilanishlar va raqobatbardoshlik ustuvorlik qiladi. Oilada ushbu ustuvorliklar muvozanatli bo'lsa, barqaror va zamonaviy yashash, atrof-muhitga zarar yetmasdan manfaat olish mumkin. Agar ustuvorliklardan biri haddan tashqari ko'proq ahamiyatga ega bo'lsa, bu oiladagi ekologik madaniyatga va tabiatga nisbatan mas'uliyat darajasiga o'z ta'sirini o'tkazadi. O'z navbatida, yosh oilalarning tabiatga munosabati ularning ta'lim darajasi, tarbiyasi, ijtimoiy muhitda shakllangan tasavvur va dunyoqarashiga ham bog'liqdir. Ayollar va erkaklar o'zlariga xos jamiyatda qabul etilgan gender rollarini egallagan holda, tabiatni idrok etadilar va unga nisbatan ma'lum harakatlarni amalga oshiradilar. Ayollarning affektiv ustuvorliklari jamiyat tomonidan ularda aksariyat ichki mas'uliyatni, bolalarni ekologik tarbiyalash, yashash joyidagi gigiena, oziq-ovqat va hayot sifati uchun yanada ko'proq javobgarlik yuklaydi. Erkaklar esa ko'proq resurslardan oqilona foydalanish, moliyaviy va tashkiliy ishlarda faol ishtirok etadilar, bu esa ekologik muammolarni hal qilishda ularning rolini kuchaytiradi. Ko'plab tadqiqotlar natijasida yosh oilalarda ekologik ong va madaniyat darajasi ayollar tomonidan his qilish va sezish

qobiliyati, ya'ni affektiv ustuvorliklar bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi. Bu jarayonda ayollar bolalarga ekologik o'rgatish, ularni tabiatga mehr-muhabbat va ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishga undash, oilaning kundalik ekologik madaniy hayot tarziga ta'sir ko'rsatadilar. Shu bilan birga, erkaklarning kognitiv ustuvorliklari esa ko'proq ekologik ma'lumotlar, texnologik yangiliklar va yechimlarni izlash, tabiatga mas'uliyat bilan yondashishda muhim rol o'ynaydi [2].

Hududiy va ijtimoiy madaniyat, oilaning yashash sharoiti va jamiyatdagi ekologik muammolar ham yosh oilalardagi gender ustuvorliklarning shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tabiatga nisbatan turli minnatdorlik va mas'uliyat his qiluvchi yosh oilalar barqaror kelajak uchun ekologik madaniyatni mustahkamlashga intiladilar. Jamiyatdagi umumiy ekologik madaniyat darajasi hamda oiladagi gender munosabatlari oilaning tabiatga nisbatan fazilatli va ongli harakat qilishi uchun muhim asos hisoblanadi. Bundan tashqari, yosh oilalarda tabiatga munosabat gender xususiyatlariga ko'ra rivojlanayotganini, affektiv va kognitiv mezonlar orqali oilafarning hayot falsafasi, qadriyatlari shakllanayotganini ham alohida e'tirof etish kerak. Oila institutining zamonaviy rivojlanish sharoitida erkak va ayol roliga doir cheklangan stereotiplarni yengib o'tish, tabiiy resurslardan unumli foydalanish, segiregatsiyaga qarshi ongli harakatlarni kuchaytirish lozim. Shu orqali ekologik xavfsizlik, oilaviy mas'uliyat va barqaror rivojlanishga erishish mumkin [3].

Yosh oilalarda affektiv va kognitiv ustuvorliklar o'zaro uyg'unlashgan holda rivojlansa, jamiyatda ekologik madaniyat va ongli munosabat mustahkamlanadi. Ularni rivojlantirish uchun ta'lim tizimida ekologik tarbiya, gender madaniyatini yuqori darajaga ko'tarish, oilaviy muhitda o'zaro ishonch va hamkorlikni kuchaytirish zarur. Gender xususiyatlarini e'tiborga olgan holda oilada tabiatga nisbatan hurmat, ehtiyotkorlik va mas'uliyat hissini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi [4].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, yosh oilalarda tabiatga munosabatda gender xususiyatlari, affektiv va kognitiv ustuvorliklar o'zaro bog'liq va muhim integrator

hisoblanadi. Affektiv ustuvorliklar jamiyatda ayollarning ekologik ehtiyotkorligi, mehribonligi va oilaning ekologik xavfsizligini ta'minlashga xizmat qiladi. Kognitiv ustuvorliklar esa erkaklarning ekologik muammolarga ilmiy yechim va ratsional yondashuv orqali javob topishini ta'minlaydi. Yosh oilalarning barqaror va ijobiy tabiatga munosabatini shakllantirishda fazilatli gender muvozanati, affektiv va kognitiv ustuvorliklarning uyg'unligi katta ahamiyatga ega. Shu asosda, yangi avlod ongli, mas'uliyatli, ekologik madaniyatli va barqaror jamiyat qurilishiga hissa qo'shishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduraxmanova, M. (2018). "Yosh oilalarda ekologik madaniyatni shakllantirishning psixologik asoslari." O'zbekiston psixologiyasi jurnali, 5(2), 62-67.
2. Axmedova, N. (2019). "Gender tafovutlari va ekologik qadriyatlarning uzviyligi." Jamiyat va Innovatsiyalar, 10(3), 128-134.
3. Bekmurodova, D. (2021). "Yosh oilalarda ekologik ongni shakllantirishda gender yondashuv." Tarbiya, 6(4), 45-54.
4. Ergasheva, M., & Ziyayeva, M. (2020). "Ayollar va erkaklarda tabiatga munosabatning affektiv va kognitiv jihatlari." Ijtimoiy fanlar, 8(3), 112-118.
5. Hamidova, Z. (2022). "Ekologik mas'uliyat va yosh oilalarning barqaror rivojlanishi." O'zbekiston ilmiy jurnali, 2(6), 31-39.
6. Karimova, F. (2017). "Tabiatga munosabat va gender psixologiyasi." Psixologiya va hayot, 11(1), 50-57.
7. Komilov, R. (2021). "Kognitiv motivatsiya va yosh oilalarda ekologik ong." Zamonaviy ta'lim, 5(3), 75-82.
8. Rustamova, S. (2020). "Yosh oilalarning tabiatga munosabati: gender nuqtai nazardan tahlil." Pedagogika va psixologiya, 14(2), 82-89.